

Recenzja

**pracy doktorskiej p.t. „Architektura klasztorów na Śląsku Cieszyńskim i w Księstwie Opawskim do 1939 roku” wykonanej przez
mgr inż. arch. Barbarę Uherek-Bradecką w Katedrze Historii i Teorii Architektury na
Wydziale Architektury Politechniki Śląskiej pod kierunkiem promotora
prof. dr hab. inż. arch. Jacka Radziewicz-Winnickiego**

Podstawa formalna recenzji:

Umowa o Dzieło nr 2/1/2010/2011 z dnia 1 lutego 2011

1) Ogólna charakterystyka pracy

Przedłożona do oceny rozprawa dotyczy historycznego rozwoju klasztorów na Śląsku Cieszyńskim i w Księstwie Opawskim w okresie od początków monastycyzmu, który na tym obszarze przypada na wiek XIII, do pierwszej połowy wieku XX, a ściślej do 1939 r. Praca składa się z dwóch części, stanowiących spójną całość. Pierwsza zawiera tekst główny, druga obejmuje katalog obiektów klasztornych będących przedmiotem badania. Części te mają postać odrębnych tomów o ujednoliconej szacie graficznej. Tom pierwszy zawiera 141 stron maszynopisu komputerowego i 140 ilustracji, w tym fotografie barwne i rysunki czarno-białe. Tom drugi obejmuje 119 stron maszynopisu oraz 226 ilustracji, w tym fotografie barwne i rysunki kreskowe.

Tom I ma strukturę złożoną z ośmiu rozdziałów. Pierwszym jest wstęp zawierający założenia badawcze pracy, czyli omówienie takich podstawowych zagadnień, jak uzasadnienie wyboru tematu, stanu badań, celu opracowania, obszaru badawczego, stosowanych metod, struktury pracy oraz przedstawienie wstępnych hipotez.

Rozdział drugi zawiera zwięzły zarys historii Śląska Cieszyńskiego i Księstwa Opawskiego ze szczególnym podkreśleniem roli kościoła i klasztorów. Rozdział ten podzielony został na sześć podrozdziałów w których kolejno omówiono najważniejsze okresy historycznego rozwoju omawianego obszaru: okres przed reformacją (czyli do początków XVI w.), okres reformacji (do końca XVI w.), oraz okres „wolności religijnej” (od XVIII w. do 1939 r. W kolejnych podrozdziałach omówiono historię najnowszą i okres współczesny rejonu, chociaż wychodzi on poza zakres czasowy pracy. W ostatnim podrozdziale omówiona też została w ujęciu historycznym zapowiedziana w tytule całego rozdziału rola kościoła i zakonów w rozwoju społeczno-kulturowym obszaru.

Rozdział trzeci opisuje zależności, jakie zachodzą pomiędzy regułą różnych zakonów a formą architektoniczną wznoszonych dla nich zabudowań klasztornych. W dziewięciu podrozdziałach omówione zostały formy zabudowań klasztornych, jakie można wyróżnić w rozmaitych rodzajach zakonów: mnisich, kleryckich, rycerskich, żebrzących, szpitalnych, a także kongregacji męskich i zakonów oraz kongregacji żeńskich.

Rozdział czwarty stanowi bezpośrednie przejście do badań wybranego obszaru i zaczyna się od wstępnych informacji o charakterze ogólnym oraz mapy lokalizacji obiektów w obrębie tegoż obszaru. W kolejnych podrozdziałach podjęte zostały istotne zagadnienia,

podstawowe typy układów przestrzennych: wielo- i jednoskrzydłowe, a w ich ramach dodatkowe podtypy w liczbie trzech, co łącznie daje pięć typów morfologicznych, różnicujących układy przestrzenne zabudowań klasztornych występujących na badanym obszarze. Autorka próbuje ponadto znaleźć związki pomiędzy typami przestrzennymi a czasem historycznym i innymi czynnikami, które mogą wpływać na wybór zastosowanego układu przestrzennego, jak np. kształt działki, sytuacja ekonomiczna klasztoru itp.

W podrozdziale 4.3 przedmiotem zainteresowania są funkcje, jakie pełnią budynki klasztorne na badanym obszarze. Wyróżnione zostały cztery rodzaje funkcji: sakralne, użytkowe, medyczne i edukacyjne. W skład podrozdziału 4.4 wchodzi tabelaryczne kompendium katalogu badanych obiektów klasztornych. Podzielone ono zostało na dwie części: pierwsza obejmuje 30 obiektów, które stały się przedmiotem szczegółowego opracowania i analiz, druga – 22 obiekty, które z różnych powodów nie mogły być poddane takiej procedurze.

W podrozdziale 4.5 (błędnie oznaczonym jako 4.4) dokonano wyboru reprezentatywnych przykładów, które stały się w dalszej części pracy przedmiotem szczegółowych analiz. Zestaw ten obejmuje 10 zespołów klasztornych (po dwa z każdego typu przestrzennego), przy czym jasno określono kryteria tego wyboru. Podrozdział 4,6 zawiera szczegółowe analizy wybranych przykładów, przy czym każda z tych analiz została podzielona na dwie części: omówienie historii obiektu oraz opis jego architektury wraz z przemianami jakie przechodziła w rozwoju historycznym.

W podrozdziale 4,7 przeprowadzona została analiza funkcjonalna 10 wybranych przykładów w oparciu o przyjętą specyfikację czterech podstawowych funkcji. W kolejnym podrozdziale znajdują się analizy lokalizacji tychże przykładów w układach miejskich lub poza miastem, zmierzające do zbadania zasad rządzących procesami lokalizacyjnymi i zależności, jakie w tych przypadkach występują. Następne podrozdziały rozdziału czwartego poświęcone są kolejno: analizie społecznego oddziaływania wybranych klasztorów, obecnemu stanowi ich zachowania oraz aktualnemu wykorzystaniu. Część tekstową pracy kończy zwarte podsumowanie, a ponadto słownik pojęć, bibliografia, spisy rysunków oraz tabel.

Drugi tom zawiera katalog 52 obiektów klasztornych z terenu objętego zakresem geograficzno- historycznym pracy. Katalog ten ma postać zbioru standartowych kart inwentaryzacyjnych z rubrykami, wypełnionymi tekstem i ilustracjami. Struktura tej części opracowania obejmuje wstęp, przypomnienie typologii przestrzennej wprowadzonej w tomie pierwszym, a następnie dwie części, z których pierwsza zawiera karty inwentaryzacyjne 30-tu obiektów poddanych w pracy analizom, a druga – karty 22 obiektów, które z różnych przyczyn nie mogły być poddane procedurze analitycznej. Każda z tych części zawiera ponadto mapę lokalizacji obiektów oraz wspomniane karty inwentaryzacyjne w układzie ujmującym kolejno opis historii oraz architektury. Całość tomu II zamyka spis ilustracji oraz spis osób wymienionych w tekście.

2) Ocena merytoryczna

Podjęta w rozprawie problematyka historii architektury klasztorów na Śląsku Cieszyńskim i w Księstwie Opawskim jest istotna ze względu na znaczną rolę społeczno- kulturową jaką pełniły zakony w rozwoju Europy, w tym także i jej części środkowo- wschodniej, do której należy obszar Śląska Cieszyńskiego i Księstwa Opawskiego, będący przedmiotem badań podjętych w pracy. Najogólniej rzecz ujmując rola monastycyzmu w rozwoju kultury europejskiej jest złożoną problematyką historyczną o ugruntowanej tradycji badawczej, której poznawcze znaczenie trudno przecenić. To podstawowe pojęcie kulturowej roli zakonów można oczywiście definiować różnie - wężiej, a więc ograniczając je do funkcji głównie

sakralnych, lub też szerzej, czyli z uwzględnieniem funkcji społecznych takich, jak edukacja czy leczenie, ale ponadto także gromadzenie wiedzy (kopiowanie ksiąg, biblioteki), funkcji gospodarczych, jak np. udoskonalanie technik uprawy roli, rozwijanie poszczególnych dyscyplin nauk, zwłaszcza przyrodniczych, itp. W toku procesu historycznego udział poszczególnych obszarów działania zakonów w życiu społecznym zmieniał się w zależności od tendencji dominujących w danej epoce. Inny był zatem np. w czasach Karola Wielkiego, niż w późnych wiekach średnich, inny w czasach reformacji, niż w okresie kontrreformacji, jeszcze inny w okresie oświecenia, a zupełnie inny w czasach najnowszych. Autorka podejmując zagadnienia historycznego rozwoju architektury klasztorów na obszarze części Śląska wpisuje się zatem swymi badaniami w dobrze ugruntowaną tradycją a zarazem niezwykle aktualny obszar badań nad europejskim dziedzictwem kulturowym, akcentujących znaczenie i wartość dorobku obszarów regionalnych, przy czym jest w pełni świadoma roli i znaczenia zakonów w rozwoju kultury na wybranym obszarze badawczym.

We wstępie do pracy wybór tematyki badawczej został dodatkowo uzasadniony zainteresowaniami Autorki architekturą sakralną w ogólności, a w szczególności zakonną, oraz fascynacją różnorodnością architektury powstałej w różnych epokach na „wielokulturowym, wielowyznaniowym i wielonarodowościowym obszarze Śląska Cieszyńskiego i Księstwa Opawskiego”. Podkreślony też został wieloletni osobisty związek Autorki z tym obszarem.

O ile powyższe uzasadnienia nie budzą wątpliwości, to pewnego komentarza wymaga natomiast sam zakres obszaru badawczego. Autorka przyznaje, że początkowo zamierzała ograniczyć zakres terytorialny pracy wyłącznie do Śląska Cieszyńskiego, lecz ze względu na niewielką ilość klasztorów na tym terenie oraz ich małe zróżnicowanie rozszerzyła obszar o Księstwo Opawskie uzasadniając to tym, że obszary te bezpośrednio ze sobą graniczą, nie mają granic naturalnych i pozostawały pod panowaniem tych samych władców. Dalsze argumenty na rzecz utworzenia wspólnego obszaru badawczego, to działalność na tym obszarze tych samych budowniczych i artystów, a także obecność tych samych zakonów i w związku z tym występowanie tych samych lub zbliżonych typów zabudowy. Innym argumentem na rzecz takiego rozwiązania jest mapa Martina Helwiga z 1561 r. ujmująca omawiane obszary jako całość. Zdaniem autorki świadczy to o tym, że już wtedy omawiany obszar był postrzegany jako spójna całość. Dodatkowym argumentem staje się to, że w okresie od 1386 r. do 1536 granice obu rozpatrywanych księstw śląskich: Cieszyńskiego i Opawskiego nie zmieniały się (przed 1386 r. wyłączony zostały z Księstwa Opawskiego obszary Bruntalu, Karniowa i Głubczyc). Argumentacja Autorki wydaje się być trafna, choć trudno wykluczyć, że historycy Śląska mogliby zgłosić swoje uwagi w tym zakresie.

Jasno i przejrzystość został zdefiniowany cel pracy określony jako „podjęcie próby zebrania, uporządkowania i usystematyzowania wiedzy o architekturze klasztorów” na wybranym obszarze Śląska. W uszczegółowieniu tego ogólnie zarysowanego zamiaru czytamy, że celem jest też określenie cech tej architektury i porównanie badanych obiektów pod względem funkcji (w tym także tzw. funkcji świeckich), układu przestrzennego, lokalizacji oraz społecznego oddziaływania.

Odnosząc się we Wstępie do stanu badań w zakresie podjętej tematyki Autorka stwierdza, że jest on z wielu powodów bardzo skromny i niekompletny, ponadto istniejące opracowania dotyczą jedynie wybranych, pojedynczych obiektów klasztornych. Brak natomiast całościowych opracowań dotyczących regionu. Jest to mocnym argumentem na rzecz podjęcia takiej problematyki w ujęciu kompleksowym, do czego recenzowana praca w pewnym stopniu aspiruje.

Zastosowane w pracy metody badawcze nie budzą zastrzeżeń, czy poważniejszych wątpliwości. Są to sposoby postępowania standardowo stosowane w przypadku badań tego rodzaju, czyli metody archiwalne i badania in situ (inventaryzacja opisowa i fotograficzna).

Do standartowych metod należy też tworzenie katalogów złożonych z kart inwentaryzacyjnych. Ten aparat metodologiczny, który można uznać za podstawowy dla warsztatu badawczego w zakresie tzw. pierwszej historii architektury, został przez Autorkę biegle opanowany. Podobną biegłość można też stwierdzić w odniesieniu do tzw. drugiej historii architektury, czyli zagadnień związanych z opisem, analizą i interpretacją genezy i struktury badanych obiektów. W tym zakresie podjęte zostały próby badań porównawczych między poszczególnymi budynkami klasztornymi, których rezultatem jest m.in. typologia układów przestrzennych tych obiektów oraz analiza porównawcza ich funkcji. Za bardzo istotne dla badań porównawczych uważam przede wszystkim podjęcie próby skonstruowania typologii układów przestrzennych badanych obiektów, czyli uwzględnienie podstawowego dla architektury aspektu, jakim jest morfologia przestrzeni. Wprawdzie typologia wprowadzona w pracy ma charakter nieco szkicowy i prowizoryczny, głównie ze względu na brak teoretycznej podbudowy, niemniej już z sam fakt uwzględnienia w badaniach architektury tego rodzaju podejścia należy ocenić bardzo pozytywnie. Typologia ta odnosi się jedynie do artykulacji brył budynków, przy czym za podstawową jednostkę artykulacji przyjęto element wielkoskalowy, określane mianem skrzydła. W konsekwencji takiego założenia układy budynków zostały podzielone na dwa główne typy: wieloskrzydłowe i jednoskrzydłowe. W ramach typu wieloskrzydłowego wyróżniono z kolei trzy podtypy - układy zamknięte, zamknięte zwielokrotnione i nie zamknięte nieregularne, a w ramach typu jednoskrzydłowego - podtyp z kaplicą na osi oraz podtyp z krótkimi skrzydłami bocznymi. Taka propozycja terminologiczna wymaga pewnego komentarza ze względu na problemy definicyjne. W słownikach specjalistycznych można spotkać dwie definicje skrzydła budynku. Pierwsza, węższa określa jako skrzydło część budynku różniącą się od pozostałych części np. cofnięciem, wysunięciem, wysokością, ustawieniem pod kątem w stosunku do pozostałych części, liczbą kondygnacji itd. W takim przypadku często jedna z części wyróżniająca się np. wielkością uważana jest za główną i określana mianem korpusu. Drugi rodzaj definicji opiera się na ogólniejszym pojęciu segmentu jako części składowej bryły budynku. Segmenty mogą być zróżnicowane tak, że można wśród nich wyróżnić segment główny zwany korpusem oraz segmenty boczne zwane skrzydłami. Ale segmenty mogą też być niezróżnicowane, tak że nie można wyodrębnić segmentu głównego, czyli korpusu, a w takim przypadku termin skrzydło może się również odnosić do każdego segmentu układu. Autorka – mniej lub bardziej świadomie – zdaje się preferować ten drugi sposób definiowania, nie używając jednak terminu segment, tylko skrzydło. Takie ujęcie zawiera pewne pułapki, prowadząc w niektórych przypadkach do zaszeregowania badanych obiektów do niewłaściwych typów. Przykładem tego może być klasztor Miłosiernych Sióstr Opawskich w Opawie zaszeregowany do typu A3, czyli „nie zamkniętego, nieregularnego”. Tymczasem jest to układ wprawdzie otwarty, ale składający się z segmentów wyraźnie zróżnicowanych w taki sposób, że w środku zlokalizowany jest segment główny, który można nazwać korpusem, a po bokach dwa segmenty ustawione pod kątem prostym w stosunku do korpusu, które można określić mianem skrzydeł. Co więcej – segmenty te są przekryte nieco wyższymi dachami, co wykazuje, że dla prawidłowej diagnozy systemu przestrzennego posługiwanie się tylko rzutami poziomymi nie jest wystarczające. Konieczne staje się ponadto uwzględnienie trzeciego wymiaru. Ponadto cały układ cechuje się wyraźną symetrią i osiowością (oś przebiega przez ryzalit i kościół), czyli cechami pozwalającym mówić o regularności. Wydaje się więc, że zaproponowana typologia układów bryłowych budynków klasztornych występujących na badanym terenie wymagałaby jeszcze dopracowania w szczegółach. Można by się także zastanowić nad celowością podobnych typologicznych ujęć w odniesieniu do struktury fasad porównywanych obiektów, a także układów wnętrza, o ile występuje między nimi wystarczające zróżnicowanie. Jeśli tak jest, to zastosowanie ujęć typologicznych także

w odniesieniu do pozostałych aspektów formy architektonicznej klasztorów (czyli fasad i wnętrz) byłoby w przyszłych badaniach wskazane.

Na tym tle wyróżniają się analizy porównawcze badanych obiektów ujęte ilościowo, co zmierzało do uchwycenia pewnych tendencji rozwojowych w zakresie związków między funkcją a strukturą przestrzenną. Do tego celu posłużyły wprowadzone wcześniej propozycje typologiczne. Wprawdzie badanie to nie przyniosło jednoznacznych rezultatów, lecz przy tak małej próbie, liczącej zaledwie 10 obiektów, nie można było tego oczekiwać. Za dyskusyjne można też uznać niektóre szczegółowe założenia, jakie przyjęto w tych badaniach. W szczególności dotyczy to przyjęcia za podstawę pomiaru udziału danej funkcji w całości budynku (lub zespołu) klasztornej powierzchni zajętej przez nią w kondygnacji reprezentatywnej (wg określenia Autorki). Zdefiniowanie tego pojęcia jest następujące: „Przez kondygnację reprezentatywną rozumie się tutaj tę kondygnację obiektu, na której występował kościół lub kaplica, lub też inne pomieszczenia o funkcji sakralnej” (str.97). Bez ryzyka znacznego błędu można było przyjąć, że kondygnacją tą jest z reguły przyziemie, lub parter, na którym mieszczą się ponadto najczęściej także funkcje użytkowe, zarówno te związane z życiem zakonnym (refektarze, pomieszczenia przeora, kapituły itd.), jak też i „świeckie”, czyli szpitale, szkoły, przytułki, sierocińce, biblioteki itp.. Posługiwanie się takim trudnym do sprecyzowania pojęciem, jak kondygnacja reprezentatywna, jest zatem dość wątpliwą podstawą badań pomiarowych. Na szczęście Autorka zdaje sobie z tego doskonale sprawę, o czym świadczy stosowny komentarz w tekście na str. 97., a zwłaszcza fragmenty dotyczące różnego sposobu rozmieszczania poszczególnych funkcji we wnętrzu budynku, czy też tego, czy przyjąć za podstawę pomiaru przestrzeni zajętej przez daną funkcję powierzchnię rzutu poziomego, czy kubaturę. Wątpliwości o podobnym charakterze zamieściła też Autorka w podsumowaniu tej części pracy na str. 102.

Inny interesujący wątek badań, wprawdzie tylko śladowo zaznaczony, dotyczy związków między typem przestrzennym klasztoru a jego lokalizacją w mieście lub poza miastem. Jest to tematyka tak obszerna, że jej zbadaniu można by poświęcić odrębną pracę analityczną. W omawianej rozprawie została ujęta dość skrótowo i powierzchownie, sprawiając raczej wrażenie uzupełniającego dodatku, mającego zaświadczać, że Autorka zna tę problematykę i docenia jej wagę.

Praca jak całość ma prawidłową strukturę – jej układ jest logiczny, dobrze uporządkowany i zawiera wszystkie potrzebne elementy składowe, które powinny się w niej znaleźć. Jedyna wątpliwość, jaka może się nasuwać, to hipotezy umieszczone we wstępie. Przytoczę je w całości: 1) Założenia klasztorne przybierają różnorodną formę funkcjonalno-przestrzenną w zależności od czasu powstania, 2) Kонтрреформacja wywarła wpływ na układ funkcjonalno –przestrzenny założeń, 3) W okresie wolności religijnej, następującym po kонтрреформacji, nowopowstające założenia odchodziły od tradycyjnej formy „claustrum”, 4) Ilość funkcji „świeckich” wzrasta proporcjonalnie do czasu powstania obiektu. Zarówno treść jak i sposób sformułowania tych stwierdzeń nadaje im raczej charakter wniosków, wynikających z przeprowadzonych badań, a w takim razie powinny się znaleźć jedynie na końcu pracy, gdzie rzeczywiście są, ale jako powtórzenie hipotez wyjściowych umieszczonych we wstępie. Chodziło zapewne o to, by utrzymać trójczłonowy schemat badawczy: hipoteza – weryfikacja – potwierdzenie/ brak potwierdzenia. Pozostaje otwarte pytanie, czy schemat ten jest celowy w badaniach historycznych. Co się tyczy samych stwierdzeń, to nie są one nowe, czy szczególnie odkrywcze, raczej wynikają z ogólnie znanych prawidłowości opisujących rozwój architektury różnych typów budynków w różnych epokach, czy kręgach kultury. W tym sensie są uszczegółowieniem tych prawidłowości, pokazując, że odnoszą się one także do tak szczególnego rodzaju architektury, jak ta związana z monastycyzmem. Tak więc nie jest nowością hipoteza, że założenia klasztorne przybierają różną formę funkcjonalno- przestrzenną w zależności od czasu powstania, bo zasada ta

dotyczy wszystkich typów budynków, jakie kiedykolwiek i gdziekolwiek powstawały. Prawdziwe jest także, choć zarazem dobrze znane, stwierdzenie, że kontrreformacja wywarła wpływ na układ funkcjonalno-przestrzenny założeń. Po części wynika to już z hipotezy poprzedniej, a ponadto z istoty i charakteru procesu historycznego w tamtej dobie, w której dla obrony zagrożonego reformacją kościoła katolickiego powołany został specjalny zakon Jezuitów, mający wypracować skuteczne metody walki z tymże zagrożeniem. W tym miejscu wypada postawić pytanie o związek między regułą zakonu a strukturą przestrzenną jego budynków klasztornych. Autorka stwierdza na str. 30, że „cechą charakterystyczną, występującą w niemal wszystkich siedzibach klasztorów jezuickich, jest prowadzenie połączonych ze sobą korytarzy po wewnętrznej stronie zabudowań”. Najwyraźniej jedyne dwa występujące na badanym obszarze klasztory jezuickie: w Cieszynie i Opawie są właśnie wyjątkami, usprawiedliwiającymi użycie słowa „niemal”, gdyż w ich układzie przestrzennym cecha ta nie występuje. Nie wywołuje też zaskoczenia kolejne stwierdzenie, że w „okresie wolności religijnej, następującym po kontrreformacji, nowopowstające założenia odchodziły od formy „claustrum””. Także i to stwierdzenie jest prawdziwe i wynika z dość radykalnych procesów laicyzacji społeczeństw, wyraźnie zdynamiczowanej w dobie oświecenia. Z tego procesu sekularyzacji wynika wzmiankowany wzrost liczby funkcji świeckich w klasztorach, które musiały się przystosować do nowej sytuacji, jaką stworzyło laicyzujące się społeczeństwo. Podsumowując tę część opinii można stwierdzić, że interpretacja genezy i struktury badanego rodzaju obiektów architektonicznych jest ogólnie prawidłowa, choć zarazem dobrze znana.

Bardzo cennym elementem pracy jest tabelaryczne kompendium katalogu obiektów umieszczone w Tomie I. Ułatwia ono ogólną orientację w całości materiału badawczego, który obejmuje łącznie 52 obiekty, z tego 30 jest przedmiotem bezpośredniego zainteresowania w pracy, a 10 spośród nich poddano szczegółowym analizom. Pozytywnie oceniam także włączenie do struktury pracy słownika specjalistycznych pojęć, który może ułatwić lekturę czytelnikom, nie będącym specjalistami w tym bardzo specyficznym rodzaju architektury, jakim są klasztory.

Praca napisana jest na ogół dobrym językiem, chociaż przydałaby się staranniejsza redakcja tekstu pod tym względem, ponieważ można spotkać sporo błędów literowych i przekręceń nazwisk czy terminów, zwłaszcza w bibliografii (np. pozycje 29, 84)

3) Wnioski końcowe

Biorąc pod uwagę wszystkie przedstawione wyżej aspekty mogę stwierdzić, że napisana przez Panią mgr inż. arch. Barbarę Uherek-Bradecką praca spełnia kryteria stawiane rozprawom doktorskim przez aktualną ustawę o stopniach i tytule naukowym, a w szczególności stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, jakim jest w tym przypadku zebranie, uporządkowanie i usystematyzowanie wiedzy o historycznym rozwoju założeń klasztornych na obszarze Śląska Cieszyńskiego i Księstwa Opawskiego. Ujęcie problemu jest dodatkowo poszerzone i pogłębione przez wprowadzenie metod analityczno – pomiarowych oraz typologiczno-morfologicznych, umożliwiających badania porównawcze co uważam za szczególnie wartościowy element składowy pracy. Ponadto Autorka wykazała się dobrą znajomością wiedzy teoretycznej w zakresie historii i teorii architektury oraz opanowaniem podstaw warsztatu naukowego w tej dziedzinie. Powyższe stwierdzenia pozwalają mi zatem wnioskować o dopuszczenie rozprawy do publicznej obrony i nadanie Autorce stopnia naukowego doktora nauk technicznych w zakresie dyscypliny: architektura i urbanistyka.

